

אזור הדרום

בית הערבה

1. בית הערבה

בית הערבה" הוא שיר שכתבו חיים חפר ועמוס קינן והלחין שמוליק קראוס. השיר שייך לסוגת שירי "ארץ ישראל הישנה והטובה". הוא מספר את סיפור נפילתו של קיבוץ בית הערבה. הקיבוץ הוקם ב-1939 בצפון ים המלח, אזור נידח באותן שנים. עם פרוץ מלחמת השחרור, בשנת 1948, לא ניתן היה להגן עליו, ומתיישביו נאלצו להתפנות.

שמוליק קראוס הלחין את המנגינה. קראוס סיפר על השיר: "את השיר כתבתי לזכרו של אבי. הוא עבד בים המלח בשנות הארבעים ועזר להקים את קיבוץ בית הערבה. הוא עזר להם בשטיפת המטבח והבריה בשבילם קצת נשק. בסופי שבוע היינו נוסעים אליו. בית הערבה היה כמו בית שני בשבילנו".

קראוס עם משפחתו נהגו לבקר את האב בסופי שבוע. ב-1966 נפטר האב ושנה לאחר מכן קראוס כתב לזכרו את הלחן ואת שורת הפתיחה של השיר, אך לא הצליח להמשיכו ומסר את הלחן לעמוס קינן, שכתב את השיר.

מילים : חיים חפר ועמוס קינן

לחן : שמוליק קראוס.

מטרת השיעור

1. הכרת האזור הגאוגרפי של בית הערבה וים המלח.
2. לימוד מאפייני האקלים המדברי : הבנת התנאים המטאורולוגיים שמאפיינים את המדבר, כגון טמפרטורות קיצוניות, מחסור במשקעים, ורוחות יבשות. והבנת האתגרים שהתנאים הקיצוניים מציבים בפני הצומח במדבר ובפני בעלי החיים, וביניהם האדם.
3. הכרת הגיאוגרפיה וההיסטוריה של בית הערבה ושל ההתיישבות באזור והתמודדותם עם תנאי האקלים הקשים, הערכת החלוציות והשפעתה על הקהילה והמדינה.
4. זיהוי הקשר בין כיווניות המנגינה לסיפור השיר

מהלך השיעור

השמעה והקראה של השיר "בית הערבה" לכיתה.

- מה עורר בכם השיר? אילו מקומות מוזכרים בו? סמנו את המקומות במפה.
- המורה יציג מפה של הארץ: ויסמן את אזור מדבר יהודה, מיקום בית הערבה, ים המלח, וסדום.
- הכיתה תסייר בעזרת [Google Earth Web](https://www.google.com/maps/@31.5,34.8,15z) באזור ים המלח, מדבר יהודה ובית הערבה.

האזינו לפתיחה של ביצוע השיר: [ביצוע אריק איינשטיין](#)

- איזה אופי משדרת הפתיחה? (רגוע, עצוב, שיר ערש, איטי)
- נסו לדמיין את הנוף המדברי. האם המוזיקה מתאימה לנוף המתואר בשיר?
- האזינו לכל השיר והשוו בין מילות הבית הראשון לבית השני:

בית ראשון	בית שני	
		אני זוכר...
		תיאור הנוף
		תיאור ים המלח
		משפטים אופטימיים בבית ובפזמון

השיר מעביר באופן מצמרר את סיפור נפילתו של היישוב באמצעות הביטוי "ים המוות", שמו השני של ים המלח.

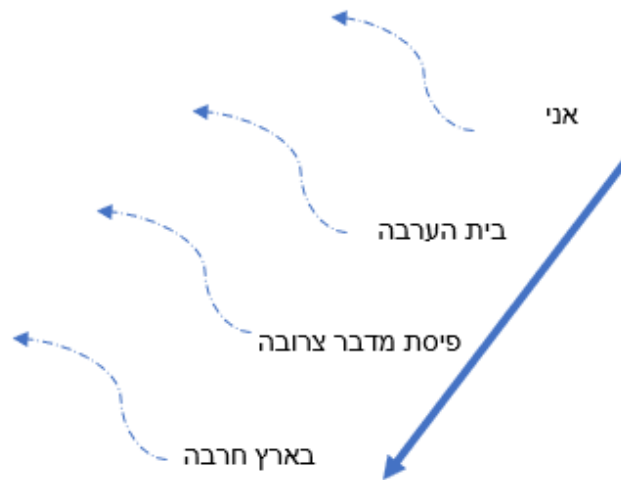
הבית הראשון: המספר על התקופה שהיישוב היה קיים, מתאר בפסטורליה את פיסת המדבר הצרובה בארץ חרבה, את הירדן הזורם שקט כמו חלום. הים נקרא ים המלח, אך הרמז המטריס מדגיש שים המלח מת מאכאן ועד לסדום. כלומר, בין שתי הנקודות המבודדות – בית הערבה ומפעלי ים המלח בסדום, מצפה המוות.

הפזמון: אותו כתב חיים חפר, מתאר את היישוב המבודד בתוך הישימון במילים "עץ ירוק בארץ חרבה".

בבית השני: הים כבר נקרא ים המוות. היישוב נעקר, וכל הנצורים עוברים את ים המוות לסדום.

השיר עצוב, אך לסיפור יש הפי-אנד. במלחמת ששת הימים שוחררה בית הערבה. ב-1980 עלתה על הקרקע במרחק 5 ק"מ מן הנקודה המקורית, היאחזות בית הערבה, וב-1986 היא אוזרחה.

- נסו לעקוב אחר כיוון המנגינה :

- כל תחילת משפט מתחיל בצליל יותר נמוך מקודמו.
- לאחר שקראת את הסיפור מאחורי השיר איזה מסר משדרת הירידה בגובה השיר?
- האזינו למשפטי הפזמון האם כיוון המנגינה בפזמון יורד או עולה?

פעילות

חלקו את התלמידים לחמש קבוצות. כל קבוצה תלמד ותשתף אודות מקום אחר המוזכר בשיר :
ים המלח, סדום, בית הערבה ומדבר יהודה, מפעלי ים המלח (אסדת האשלג).

קבוצה 1 : ים המלח

שאלות לדיון :

- מהן התכונות הגיאוגרפיות המיוחדות של ים המלח? (גובה מתחת לפני הים, היותו אגן ניקוז לנחלי האזור, מליחות גבוהה, מיקומו על השבר הסורי אפריקאי, ועוד).
- מה החשיבות ההיסטורית של ים המלח? (משמעותו בתנ"ך, שימוש במלחים ובמינרלים מאז ועד היום).
- מה השתנה באזור סביב ים המלח לאורך השנים?
- מה הם האתגרים הסביבתיים הנוכחיים בים המלח? (הצטמקות, תיירות, בולענים, דרכים וכו').

קבוצה 2 : סדום וכיכר הירדן

שאלות לדיון :

- מה התרחש בסדום לפי הסיפורים התנכ"יים? (הרס סדום ועמורה, חייהם של תושבי העיר)
- איזה סוג של אקלים, מסלע וקרקע מאפיינים את אזור סדום?
- על מה מעיד העדר ממצאים ארכיאולוגיים באזור?

קבוצה 3 : בית הערבה

שאלות לדיון :

- מתי הוקם קיבוץ בית הערבה, ומה היה הרקע להקמתו?
- מה היו התנאים והאתגרים שהחלוצים נתקלו בהם בהקמת הקיבוץ?
- איזה סוג של יישוב הוא בית הערבה? מה מאפיין אותו כיום ואילו שינויי חלו מאז הקמתו?
- תאר את חייו של ילד בבית הערבה בעבר.

קבוצה מספר 4 מדבר יהודה :

שאלות לדיון :

- מהם המאפיינים הגיאוגרפיים של מדבר יהודה?
- כיצד נראה הנוף במדבר יהודה?
- אילו תופעות טבע ייחודיות ניתן למצוא שם? התייחסו גם לתופעת השיטפונות.
- איך משפיעים תנאי האקלים במדבר יהודה על בעלי החיים והצמחים?
- איך מצליח מדבר יהודה לשמש לתיירות וחקלאות, למרות תנאי האקלים?
- אילו בעיות סביבתיות יש באזור? (כגון התייבשות מקורות מים, זיהום, בולעניים) הציעו הצעות לפתרון.
- ציינו שמות של נחלים הזורמים במדבר יהודה ומה כיוון זרימתו של כל אחד מהם.
- כיצד משפיעים הנחלים במדבר יהודה על הסביבה?

קבוצה 5 מפעלי ים המלח

שאלות לדיון :

- אילו מוצרים מיוצרים במפעלים אלו? הדגישו את האשלג.
(כיצד מופקים מינרלים ומלחים מהים?)
- מהי החשיבות הכלכלית של מפעלי ים המלח לכלכלה המקומית והלאומית?
- אילו השפעות סביבתיות יש למפעלי ים המלח? מהן הפעולות שנקטות כדי למזער את הנזק הסביבתי?
- כיצד המפעלים מתמודדים עם השינויים בגודלו של ים המלח?
- מתי הוקמו המפעלים ומה היו המטרות הראשוניות שלהם? מי היו הפועלים והיכן התגוררו?

פעילות בקבוצות :

חיפוש מידע באמצעות ספרים או מקורות מקוונים.

הכנת דגם/מצגת המציגה את המידע שנמצא, כולל מפה, תמונות, תרשימים ותשובות לשאלות.

הצגת המצגת בפני הכיתה והסבר על הממצאים.

פעילות סיכום

הצגת התוצרים של הקבוצות בכיתה.

סיכום הנקודות המרכזיות שנלמדו בשיעור.

- האזינו לפתיחה של השיר: [ביצוע אריק איינשטיין](#).
אילו כלי נגינה אתם מזהים? אילו כלים מצטרפים בהמשך?
 - נסו לדמיין את הנוף המתואר בשיר. האם מוזיקה זו מתאימה? ומדוע?
 - איזה אופי יש למנגינת השיר, בחרו רק את המילים המתאימות לתיאור המנגינה:
שמחה, עצובה, עליזה, קופצנית, קצבית, רגועה, שקטה, מהירה. שיר ערש, איטית
 - נסו לחשוב מה הקשר בין סיפורם של השיר ושל המקום, לבין אופייה של המנגינה?
 - בשיר ישנם משפטים מוסיקליים, שחלקם פותחים וחלקם סוגרים.
סמנו עם כף היד פסוק פותח כשכף היד למעלה ופסוק סוגר כשכף היד פונה כלפי מטה.
 - קראו מהי [סקוונצה](#), האזינו לשיר ונסו לזהות היכן יש סקוונצות בבית או בפזמון? או אולי בשניהם?
 - העתיקו את המילים מתוך השיר שיש בהן סקוונצה. חישבו האם זו סקוונצה עולה או יורדת?
- נסו לחשוב מדוע בחר המלחין להשתמש בסקוונצה, מה המטרה שלו?

משימת AI

- בדקו כמה משפטים מוזיקליים יש בשיר, ובקשו מהצ'אט ליצור פאזל של תמונה מתאימה המתארת את נוף השיר, והבנויה ממספר המשפטים בשיר.
- חלקו את חלקי הפאזל לתלמידים ובקשו כל אחד בתורו בתחילת משפט מוזיקלי להניח על הרצפה את חלק התמונה כך שבסיום השיר תתגלה התמונה המלאה שיצרתם.

בהערות ישנם רעיונות להרחבה לבחירתכם

אני זוכר את **בית הערבה**,
פיסת מדבר צרובה בארץ חרבה,
ירדן זורם שקט כמו חלום
ים המלח מת,
מכאן ועד **לסדום**.

המדבר כיסה אותה,
באבק לבן ורך
עץ ירוק בארץ חרבה,
איך נשכח את בית הערבה.

אני זוכר את ים המלח שם,
המים הכבדים, גלים בלחשם.
אסדת אשלג לוהטת מן החום
וכל הנצורים-
עוברים את ים המוות לסדום.

המדבר כיסה אותה...

קשור ישיר בגוגל ארץ